

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

Функції свідомості: проблема класифікації

 Акімова Наталія Володимирівна

*доктор психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної підготовки і соціальної роботи
Кропивницький інститут державного та муніципального управління
вул. Левитського 73, м. Кропивницький, Україна, 25026
<https://orcid.org/0000-0001-9952-1153>
e-mail: natashashadow8@gmail.com*

У статті представлено «складну проблему свідомості» у її функціональному аспекті. Загалом проаналізовано понад два десятки класифікацій функцій свідомості. На основі критичного аналізу цих типологій запропонована системна класифікація з урахуванням структурної організації психіки, за якою основною функцією свідомості є рефлексія (суб'єктивне відображення об'єктивного світу), що у взаємодії з іншими компонентами психіки реалізується низкою конкретизованих функцій: емпірична, орієнтаційна, прогностична, оцінна, психосоматична, смислотворення і регуляція поведінки.

Ключові слова: свідомість; функції свідомості; рефлексія; емпірична функція; орієнтаційна функція; прогностична функція; оцінна функція; психосоматична функція; смислотворення; регуляція поведінки.

Постановка проблеми. Свідомість, безумовно, одна з ключових категорій як сучасної, так і класичної психології. Це поняття розробляли найкращі психологи з усього світу. Безліч праць теоретичного і практичного характеру присвячено проблемам свідомості. Проте питання її визначення, структури та функцій все ж потребують подальшої розробки, структурування та узагальнення. Різноманіття різних класифікацій функцій свідомості ускладнює розуміння цієї проблеми, в різних типологіях на позначення тих самих функцій використовуються різні терміни. Окрім того, класифікації, що наведені у поширених підручниках часто надлишкові, дублюючі та непослідовні.

Останнім часом поширюється думка, що складність розуміння свідомості зумовлена її функціональністю, тобто зміст свідомості – це її функції. Інше пояснення трапляється у роботах відомого філософа, песиміста, А. Шопенгауера, де зазначено, що кожен замкнений у своїй свідомості, як у своїй шкірі, тільки у ній живе безпосередньо (Шопенгауер, 2015). Можливо, справді, суб'єктивність нашої власної свідомості не дозволяє нам подивитися на це питання об'єктивно. Схожої думки дотримується й інший німецький філософ В. Дільтей: свідомість не може проникнути по той бік себе (Дільтей, 2016). Д. Чалмерс навіть створив спеціальний термін «складна проблема свідомості» (Chalmers, 1996), що набув вжитку у кінці 1990 років. Між тим увесь світ ми осмислюємо крізь призму власної свідомості, і деякі речі все ж здатні розуміти більш-менш об'єктивно.

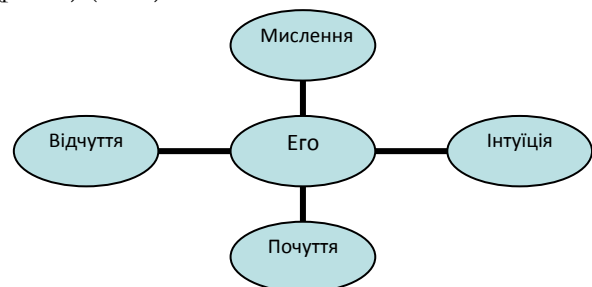
Свідомість є не джерелом, а завданням, – писав колись один із засновників герменевтики, філософ П. Рікбор. Саме під таким гаслом

пропонуємо розглянути класичні та сучасні доробки стосовно функцій свідомості.

Аналіз досліджень та публікацій. У класичних працях радянських вчених зазначалися такі функції свідомості:

- рефлексія (Виготський, 2012; Рубінштейн, 1946; Лурія, 1979; Зінченко, 2004; Петровський, 1998);
- цілепокладання (Рубінштейн, 1946; Леонт'єв, 1947; Петровський, 1998);
- планування або передбачення (Рубінштейн, 1946; Леонт'єв, 1947; Петровський, 1998);
- регулювання поведінки (Леонт'єв, 1947; Анан'єв, 1960; Зінченко, 2004);
- творче перетворення дійсності (Леонт'єв, 1947);
- духовна (Леонт'єв, 1947).

Не менш важливою є структура функцій свідомості, що запропонована К. Г. Юнгом (рис. 1) (Юнг):

Рисунок 1. Функції свідомості за К. Г. Юнгом

Проте варто відзначити, що ця типологія досить суперечлива, оскільки охоплює психічні процеси та явища, що не завжди є свідомими (почуття, відчуття, інтуїція).

Сучасні авторитетні психологи у своїх статтях та підручниках пропонують різноманітні класифікації. Зокрема, досить поширеною є класифікація Р. С. Немова (Немов, 2005, с.321-326):

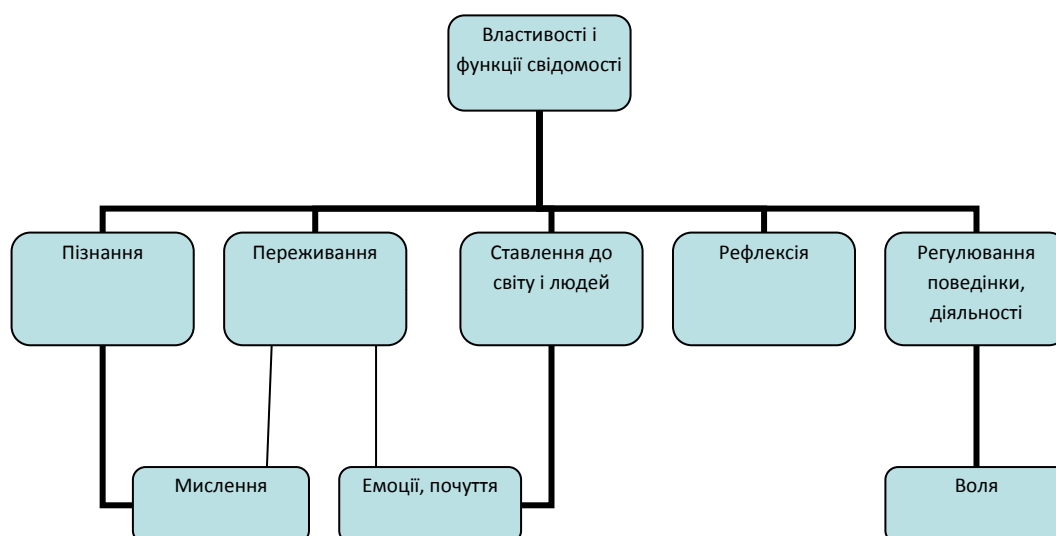

Рисунок 2. Функції свідомості за Р. С. Немовим

Така класифікація є дещо надлишковою, оскільки деякі функції дублюються (пізнання як відображення світу та рефлексія, регулювання поведінки та воля, переживання та ставлення), неповною (зазначено зв'язок пізнання з мисленням, але не з іншими пізнавальними процесами; не зрозуміло, яким чином реалізується рефлексія та в чому її зміст, якщо не в пізнанні, ставленні, регулюванні поведінки тощо).

Г. В. Акопов у своєму підручнику виділив такі функції: цільова, когнітивна, афективна, емотивна (Акопов, 2004). Таке розуміння функцій свідомості видається надто широким, якщо це функції свідомості, то що є функціями несвідомого чи психіки загалом? Чи у них однакові функції?

Російські психологи О. А. Истомина та В. В. Павловський пропонують надто заплутану класифікацію (Истомина, Павловський, 2007), де виокремлюють довільну та мимовільну (цікаво, як це?) свідомість, розуміючи її як процес (отже, вона має бути обмежена у часі та мати результат?). Крім

того, вони відносять до свідомості сон та гіпнотичні стани, що нам видається сумнівним. А також вважають постановку цілей та усвідомлення себе мимовільними процесами, з чим важко погодитися.

У підручнику О. Скрипченко, А. Долинської представлена така класифікація функцій свідомості (Скрипченко, Долинська, 1999): 1. відображальна, 2. творчо-креативна, 3. регулятивно-оціночна, 4. рефлексивна функція – основна функція, характеризує сутність свідомості. У цій типології теж помітне дублювання щодо рефлексивної та відображальної функції, а також відсутній зв'язок з іншими компонентами психіки.

Не менш лаконічною є типологія, розроблена О. Сергєєнковою, О. Столярчук, О. Кохановою та О. Пасекою (Сергєєнкова, Столярчук, Коханова, Пасека, 2012). Не досить вмотивованим здається нам виділення комунікативної та пізнавальної функцій.

Рисунок 3. Функції свідомості за О. Сергєєнковою та ін.

Низку ґрунтовних класифікацій запропоновано у філософській літературі. В межах філософії ця проблема аналізується вже кілька тисячоліть, тому деякі такі типології не можна оминути у даному дослідженні. Наприклад, розробка В. А. Петрушенка, де відображено майже усі

функції, про які йдеться у працях класиків психології (Петрушенко), а також додано ще декілька. Проте така презентація теж є дублюючою (зокрема щодо пізнавальної та інформативної функцій). Крім того, важливим недоліком є змішування функцій та складу свідомості.

Рисунок 4. Функції свідомості за В. А. Петрушенку

Типовою особливістю класифікації функцій у філософській літературі є відсутність розрізнення понять свідомості та психіки (останній термін

майже не розглядається у філософії), що добре помітно на наступній схемі:

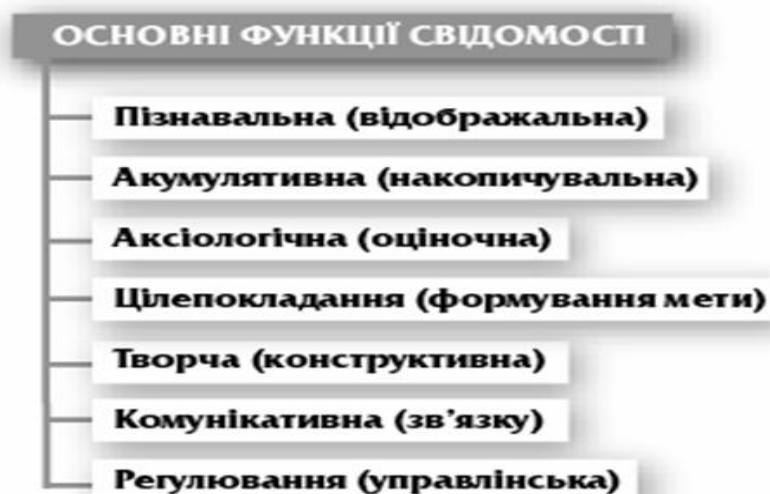

Рисунок 5. Функції свідомості за О. Г. Данільяном та В. М. Тараненко (Данільян, Тараненко, 2005)

Не менш важливою постає проблема функціонального аспекту свідомості для суміжних з психологією галузей знань, зокрема лінгвістики та психолінгвістики. Лінгвіст О. О. Заболотська виокремлює такі функції свідомості: основні – інформаційна та орієнтаційна, і найзагальніша – відображальна. Мовній свідомості притаманні функції, що діють на основі специфічних функцій, – відображальна, оцінна, регулятивно-керувальна, інтерпретаційна, селективно-орієнтаційна (Заболотська, 2009). Здобутком цієї класифікації є розуміння масштабу різних функцій, встановлення специфічних функцій через поєднання свідомості з іншими психічними явищами. Проте увага автора обмежилася лише мовленням та мовною свідомістю. Відомий психолінгвіст Дж. Філд намагається оминати у своєму посібнику проблему свідомості, замінюючи сам термін на метакогніцію, функції якої, на його думку, полягають у плануванні та регуляції когнітивних процесів, а також збереженні їхніх результатів (Філд, 2012). Такий список функцій є надто лаконічним, а механізм збереження результатів когнітивних процесів, певно, належить до пам'яті, проте зв'язок між пам'яттю та свідомістю іманентний, а інші когнітивні процеси взагалі не конкретизовано.

Неабиякий інтерес до класифікації функцій свідомості помітний в інтернеті, де поширюються оригінальні анонімні типології, зокрема на сайті Pro-psychology.ru до функцій свідомості віднесено такі (Pro-psychology.ru):

- відображувальна (пізнавальні процеси та пам'ять),
- рефлексивна (самосвідомість),
- трансформуюча (визначення цілей та їх досягнення),
- оцінна (формування емоцій),
- створення тимчасової картини світу,
- креативна (уява, творчість).

До функцій свідомості у даному випадку віднесено і психічні процеси, і самосвідомість, і уяву, і емоції, помітна відсутність диференціації психіки та свідомості, а також неоднорідність класифікації через відсутність чітких критеріїв.

Функції свідомості намагаються впорядкувати на серйозному науковому рівні, в межах дисертаційних досліджень:

- А. Г. Самойлова підкреслює такі функції свідомості: відзеркалююча, інформативна та орієнтовна, творча, оцінювальна та регулятивно-управлінська (В. П. Зінченко, В. П. Тугарінов, Л. М. Веккер) (Самойлова, 2004).

- О. А. Гульбс та Н. Ф. Шевченко акцентують такі функції свідомості як інформаційна, орієнтувальна, оціночна,

регулятивно-управлінська (Л. М. Веккер), відображувальна, породжуюча, рефлексивна й духовна (В. П. Зінченко, В. Ф. Моргун). (Шевченко, 2006; Гульбс, 2013).

У цих класифікаціях змішується функціональний та змістовний аспекти свідомості.

Мета цієї статті – структурувати уявлення про функції свідомості, проаналізувати функції свідомості в класичних та сучасних розробках, узгодити та уніфікувати термінологію, виявити суперечності в популярних класифікаціях функцій свідомості, встановити їх причини, запропонувати нову системну класифікацію, що ґрунтується на уявленнях про структуру психіки.

Методи та методики дослідження. Для досягнення зазначеної мети були використані наступні теоретичні методи і методики: а) дедуктивний як шлях від абстрактного до конкретного; б) індуктивний як узагальнення фактів; в) аналіз як шлях від цілого до частин; г) синтез як шлях від частин до цілого; д) узагальнення як перехід на більш високу ступінь абстракції шляхом виявлення загальних ознак (властивостей, відношень, тенденцій розвитку і т. п.) предметів; е) систематизація як зведення розрізнених знань у єдину наукову систему; є) моделювання як створення спрощеної моделі психологічного явища з метою його докладного дослідження. Також використовувалися інтерпретаційні методи, що ґрунтуються на конкретних принципах системного, діяльнісного, когнітивного та постнекласичного підходів. Вони спрямовані на пояснення отриманих результатів з точки зору первинних припущень та посилення, інтеграцію отриманих емпіричних закономірностей у єдину наукову картину світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізуємо та структуруємо зазначені функції за частотою згадування у сучасній психологічній літературі:

- рефлексія або відображувальна (Скрипченко, Долинська, 1999; Зінченко, 2004; Самойлова, 2004 (відзеркалення); Немов, 2005; Шевченко, 2006; Истомина, Павловский, 2007 (поділяють на відображення та усвідомлення себе); Заболотська, 2009; Сергєєнкова, Столярчук, Коханова, Пасєка, 2012; Гульбс, 2013). Безумовно, це одна з базових функцій свідомості, що репрезентує її зміст. Ця функція походить ще з філософських трактатів (теорії відображення), де свідомість розглядається як вищий рівень відображення світу;

- регулювання поведінки (Зінченко, 2004; Самойлова, 2004; Немов, 2005; Данильян, Тараненко, 2005; Шевченко, 2006; Истомина, Павловский, 2007; Сергєєнкова, Столярчук,

Коханова, Пасека, 2012; Петрушенко; Филд, 2012; Гульбс, 2013). Це також беззаперечно важлива функція, що демонструє зв'язок змісту свідомості з оточуючим та внутрішнім світом особистості, який реалізується через регуляцію поведінки людини. Поведінка у такому разі є специфічною свідомою реакцією на подразники зовнішнього та внутрішнього світу, при чому своєрідність цієї реакції цілком залежить від уявлень про світ, що містяться у свідомості особистості;

– пізнавальна або інформаційна (Акопов, 2004; Самойлова, 2004; Немов, 2005; Петрушенко; Данильян, Тараненко, 2005; Шевченко, 2006; Заболотська, 2009; Сергєєнкова, Столярчук, Коханова, Пасека, 2012; Гульбс, 2013). На нашу думку, це скоріше функція психіки, ніж свідомості, до того ж пізнання не завжди усвідомлене. Акумуляція інформації чи накопичення знань – процес, який виходить за межі свідомості, людина здатна сприймати та запам'ятовувати інформацію, що не сягає свідомості, цей принцип часто використовується в маніпулятивних технологіях. Окрім того, та частина інформації, що отримана свідомим шляхом, структурується за допомогою пізнавальних процесів в процесі її розуміння, відтак вона деформується, осмислюється, суб'єктивізується, набуваючи форму сенсів та конотацій, і вже у такій формі складає зміст свідомості. Оскільки пізнання не завжди усвідомлене, ми не вважаємо цю функцію – функцією свідомості, це функція психіки;

– креативна (Скрипченко, Долинська, 1999; Петрушенко; Самойлова, 2004; Данильян, Тараненко, 2005; Шевченко, 2006; Гульбс, 2013), нашу думку, скоріше форма діяльності, ніж функція психіки чи свідомості;

– регулятивно-оціночна (Скрипченко, Долинська, 1999; Петрушенко; Самойлова, 2004; Данильян, Тараненко, 2005; Шевченко, 2006; Гульбс, 2013), зазначимо, що оцінки належать скоріше до змісту свідомості, ніж до її функцій, тоді як про функція регуляції поведінки, безумовно, є функцією свідомості;

– цільова (Акопов, 2004; Истомина, Петрушенко, Данильян, Тараненко, 2005; Павловский, 2007). Зміст свідомості – ставлення, оцінки, а перш за все, ідеали, формують бачення майбутнього, створюють цілі, яких прагне досягти людина, образ бажаного результату. Проте людина планує не лише власні цілі, вона здатна створювати прогнози того, як відбуватимуться події в майбутньому, навіть ті, що з нею не пов'язані. Відтак, покладання цілей є важливою функцією самосвідомості, у той час як решта свідомості створює перспективні картини майбутнього. Загалом, функцію створення

прогнозів щодо майбутнього та власних планів краще назвати прогностичною;

– духовна (Зінченко, 2004; Шевченко, 2006; Гульбс, 2013). Складно визначити, чи належить названа функція до функцій саме свідомості, оскільки її зміст окреслений нечітко і по різному тлумачиться різними вченими. За відсутності єдиного трактування різні аспекти цієї функції належать до інших названих у цьому переліку функцій;

– орієнтаційна (Самойлова, 2004; Шевченко, 2006; Заболотська, 2009; Гульбс, 2013), за описом ця функція наближена до теорії прожектора (проміння свідомості), поширеної у зарубіжній літературі. Проте у такому розуміння поняття свідомості зближується з поняттям уваги. Між тим не можна заперечувати, що саме свідомості належить функція розстановки акцентів та пріоритетів, тобто орієнтації у зовнішньому і внутрішньому світі;

– акумулятивна (Данильян, Тараненко, 2005; Филд, 2012), класифікація цієї функції потребує конкретизації її змісту. Якщо трактувати її як накопичення знань, то вона виходить за межі свідомості і не може бути її функцією. Якщо ж мова йде про впорядкування (а не збереження) інформації на основі оцінок, ставлень та ідеалів, тоді ми говоримо про формування досвіду, процес, який відбувається за участю свідомості, а відтак, є її функцією. Але в такому разі зазначену функцію краще назвати емпіричною, що акцентує її зв'язок з досвідом.

Інші функції, зокрема планування (Филд, 2012), порівняння з минулим досвідом (Истомина, Павловский, 2007), сенсотворчу (Петрушенко), прогностичну (Сергєєнкова, Столярчук, Коханова, Пасека, 2012), комунікативну (Данильян, Тараненко, 2005; Сергєєнкова, Столярчук, Коханова, Пасека, 2012), організаційно-вольову (Петрушенко), самовиховну (Петрушенко) виділяють у край рідко. Функцію планування розглядаємо як аспект прогностичної. Функцію порівняння з минулим досвідом як аспект емпіричної. Комунікативна функція розкриває специфіку комунікативної поведінки, а відтак, є частиною функції регулювання поведінки, як і організаційно-вольова та самовиховна функції. Деякі з названих у психологічній літературі складно вважати функціями, наприклад переживання (Акопов, 2004; Немов, 2005) чи ставлення до світу (Немов, 2005), оскільки переживання та ставлення є змістом свідомості, які потрібно відрізнити від її функцій.

Крім того, маємо відзначити, що свідомість здатна чинити психосоматичний вплив на тіло людини, стани стресу та тривожності, депресії, апатії тощо, що виникають на основі змін змісту

свідомості (оцінок, ставлень, ідеалів) здатні змінювати гормональний фон, тонус м'язів, температуру тіла тощо. І навпаки зміни стану тіла здатні впливати на зміст свідомості. Акцентуючи вплив свідомості на тіло, вважаємо за необхідне виділити психосоматичну функцію свідомості.

Інші психічні стани та властивості суттєво впливають на результат реалізації зазначених функцій. Увага є необхідною умовою переходу на свідомий рівень, що неодноразово зазначалося у сучасних психологічних розробках, зокрема у моделі «загального робочого простору» Б. Баарса (1983 рік, процеси ніби актори, що у певний момент потрапляють на «сцену свідомості» (Костанди, 2015, 76-77), моделі «багатьох чернеток свідомості» К. Денетта (1991 рік, нейромережі у мозку паралельно продукують інформацію, та інформація, що найбільше впливає на інші системи здобуває «мозкову славу» і потрапляє у свідомість (Костанди, 2015, 77)), теорії загального робочого простору С. Доанна та Ж.-П. Шанжо (1998 рік, ідея променя прожектора, що привертає увагу до несвідомих процесів, постійний рух променя створює враження безперервності свідомості (Костанди, 2015, 77)).

Представлений аналіз доводить думку, що функції свідомості потребують подальшого узагальнення та структурування. Вихід із замкненого кола проблеми свідомості підказує відомий фізик А. Ейнштейн, який радить: «жодну проблему не можна вирішити на тому рівні свідомості, на якому вона була створена», отже, і розуміння свідомості та структурування її функцій вимагає переходу на інший рівень узагальнення, а саме: до психіки.

Загальну функцію психіки можна позначити як реактивність, тобто реакція на подразники (у найбільш загальному розумінні, що було розроблено у працях І. Сеченова та І. Павлова). Психіка людини функціонує на кількох рівнях: свідомому та несвідомому (тваринам, на нашу думку, властивий лише несвідомий рівень). Основна функція несвідомого – це адаптація (приспособлення), а свідомості – рефлексія (суб'єктивне відображення об'єктивного світу). Як відомо, психічні явища за тривалістю поділяються на процеси, стани та властивості. Психічні процеси за метою та результатом диференціюємо на пізнавальні (сприйняття, мислення, пам'ять, мовлення) та регулюючі поведінку (воля). За цим же критерієм розглядаємо і психічні стани: пізнавальний (увага) та регулюючий поведінку (емоції, почуття). Психічні властивості розглядаємо як загальні особливості психіки, до яких належать темперамент і характер, мотивація, здібності. Усі зазначені психічні явища мають прояви і на свідомому, і на несвідомому рівні. На

свідомому рівні пізнавальні процеси конкретизують рефлексивну функцію свідомості наступним чином:

- свідомість + сприйняття = формують досвід (його усвідомлену частину), емпірична функція;
- свідомість + увага = реалізують орієнтаційну функцію;
- свідомість + мислення = створюють можливість для планування, тобто створення картини майбутнього, реалізуючи прогностичну функцію свідомості;
- свідомість + пам'ять = створюють картину минулого, впорядковують минулий досвід, емпірична функція;
- свідомість + мовлення = реалізують функцію смислотворення;
- свідомість + емоції = реалізують оцінну функцію;
- свідомість + воля = регулюють поведінку (її усвідомлену частину);
- свідомість + тіло = психосоматична функція.

Висновки. Отже, чітко визначити функціональний аспект свідомості складно навіть на сучасному етапі розвитку психологічної науки, акумулюючи досвід класиків, сучасників та маючи змогу використовувати технічні інновації. Аналіз популярних класифікацій функцій свідомості дозволив встановити низку закладених у них протиріч, що призводять до плутанини між функціями свідомості та її феноменами. Виявлені суперечності виникають через відсутність чіткого уявлення про зміст та структуру свідомості, а також відсутність обґрунтованого критерію класифікації функцій свідомості. Завдяки ґрунтовним дослідженням попередників та сучасним комунікаційним технологіям можемо запропонувати системну класифікацію на основі критерію структурної організації психіки: основною функцією свідомості є рефлексія (суб'єктивне відображення об'єктивного світу), що у взаємодії з іншими компонентами психіки реалізується низкою конкретизованих функцій: емпірична, орієнтаційна, прогностична, оцінна, психосоматична, смислотворення та регуляції поведінки.

У подальшому плануємо дослідити зазначені функції більш докладно та побудувати на їх основі відповідну методику вивчення свідомості.

Список посилань

- Акопов, Г. В. (2004). *Проблеми сознания в психологии*. Москва: Изд-во МПСИ, Воронеж: Изд-во НПО «Модек».
- Ананьев, Б. Г. (1960). *Психология чувственного познания*. Москва: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР.

- Выготский, Л. С. (2012). *Мышление и речь*. Москва: Лабиринт. http://pedlib.ru/Books/1/0162/1_0162-1.shtml
- Гульбс, О.А. (2013). Теоретико-методологічні основи категоріальної структури професійної свідомості викладачів вищої школи (*Дис. доктора психол. наук*). Харків.
- Данильян, О.Г. & Тараненко, В.М. (2005). *Основы философии*. Москва: Право.
- Днябтей, В. (2016). *Описательная психология*. М.: Рипол Классик.
- Заболотська, О.О. (2009). Мовленнєва діяльність учителя: лінгводидактичний аспект. *Педагогічні науки: зб.наук праць*, 46, 213-220. http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/1246/_doc%20%2871%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Зинченко, В.П. (2004). Мысль и Слово: подходы Л.С. Выготского и Г.Г. Шпета (часть 2). *Психологическая наука и образование*, 1, 5-17. <https://psyjournals.ru/psyedu/2003/n4/Zinchenko.shtml>
- Истомина, О.А. & Павловский, В.В. (2007). *Психология и педагогика: Ч.1. Психология личности*. Владивосток: Изд-во Морск. гос. ун-т.
- Костанди, М. (2015). *Мозг человека. 50 идей, о которых нужно знать*. Москва: Фантом Пресс. <https://bookland.com/download/9/97/978-5-86471-697-7/sample.pdf>
- Леонтьев, А.Н. (1947). Психологические вопросы сознательности учения. *Известия АПН РСФСР. Вопросы психологии понимания*, 7, 3–41.
- Лурія, А.Р. (1979). *Язык и сознание*. Е.Д. Хомская (Ред.), Москва: МГУ.
- Немов, Р. С. (2005). *Сознание и бессознательное. Психология: Учебник*. Москва: Высшее образование. С.321-336.
- Петровский, А. В. (1998). *Краткий психологический словарь* А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский, Л. А. Карпенко (Ред.). Ростов-на-Дону: Феникс.
- Петрушенко, В. А. (н.д.). *Філософія*. https://studbooks.net/39329/filosofiya/struktura_funktsii_soznaniya
- Рубинштейн, С.Л. (1946). *Основы общей психологии*. Москва : Учпедгиз.
- Самойлова, А. Г. (2004). Особливості формування професійної свідомості майбутніх психологів (*Автореф. дисс. канд. психол. наук*). Київ.
- Сергєєнкова, О.П., Столярчук, О.А., Коханова, О.П. & Пасєка, О.В. (2012). *Загальна психологія*. Київ: Центр навчальної літератури. <https://www.twirpx.com/file/893657/>
- Скрипченко, О. & Долинська, Л. (1999). *Загальна психологія: навчальний посібник*. Київ: АПН.
- Филд Дж. (2012). *Психолінгвістика: ключевые концепты. Энциклопедия терминов*. Москва: Изд-во ЛКИ.
- Шевченко, Н. Ф. (2006). Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти (*Автореф. дисс. докт. психол. наук*). Київ.
- Шопенгауер А. (2015). *Афоризмы житейской мудрости (сборник)*. М.: Эксмо.
- Юнг, К. (н.д.). *Функции сознания*. <http://www.galactic.org.ua/clovo/p-c-3.htm>
- Chalmers, D. J. (1996). *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory*. Oxford: Oxford University Press.

References

Akopov, G. V. (2004). *Consciousness problems in psychology*. Moscow: MPSI, Voronezh: NPO «Modek» [in Russian].

Anan'yev, B.G. (1960). *Psychology of sensory cognition*. Moscow: Akad. ped. nauk RSFSR [in Russian].

Vygotskiy, L. S. (2012). *Thinking and speaking*. Moscow: Labirint [in Russian].

Hul'bs, O.A. (2013). Theoretical and methodological bases of categorical structure of professional consciousness of higher school teachers. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

Dani'l'yan, O.G. & Taranenko, V.M. (2005). *Fundamentals of Philosophy*. Moscow: Pravo [in Russian].

Dil'tey, V. (2016). *Descriptive psychology*. Moscow: Ripol Klassik [in Russian].

Zabolot's'ka, O.O. (2009). Teacher's speech activity: linguodidactic aspect. *Pedahohichni nauky: zhb.nauk prats' – Pedagogical sciences: collection of scientific works*, 46, 213-220 [in Ukrainian].

Zinchenko, V.P. (2004). Thought and Word: L.S. Vygotsky and G.G. Shpet (part 2). *Psikhologicheskaya nauka i obrazovaniye – Psychological Science and Education*, 1, 5-17 [in Russian].

Istomina, O.A. & Pavlovskiy, V.V. (2007). *Psychology and pedagogy: Part 1. Psychology of Personality*. Vladivostok: Morsk. gos. un-t [in Russian].

Kostandi, M. (2015). *Human brain. 50 ideas to know about*. Moscow: Fantom Press [in Russian].

Leont'yev, A.N. (1947). Psychological issues of the consciousness of teaching. *Voprosy psikhologii ponimaniya – Questions of the psychology of understanding*, 7, 3–41 [in Russian].

Luriya, A.R. (1979). *Language and Consciousness*. Moscow: MGU [in Russian].

Nemov, R. S. (2005). *Consciousness and the unconscious. Psychology: Textbook*. Moscow: Vysheye obrazovaniye [in Russian].

Petrovskiy, A.V. (1998). *A Brief Psychological Dictionary*. Rostov-on-Don: Feniks [in Russian].

Petrushenko, V.A. (n.d.). *Philosophy*. http://studbooks.net/39329/filosofiya/struktura_funktsii_soznaniya [in Russian].

Rubinshteyn, S.L. (1946). *Fundamentals of General Psychology*. Moscow: Uchpedgiz [in Russian].

Samoylova, A. H. (2004). Features of the formation of professional consciousness of future psychology. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: In-t psikhohohiyi im. H.S.Kostyuka APN Ukrayiny [in Ukrainian].

Serhiyenkova, O., Stolyarchuk, O., Kokhanova, O. & Pasyeka, O. (2012). *General Psychology*. Kyiv: Tsentr navchal'noyi literatury <https://www.twirpx.com/file/893657/> [in Ukrainian].

Skrypchenko, O. & Dolyns'ka, L. (1999). *General psychology: a textbook*. Kyiv: APN [in Ukrainian].

Fild, Dzh. (2012). *Psycholinguistics: key concepts. Encyclopedia of terms*. Moscow: LKI [in Russian].

Shevchenko, N. F. (2006). Formation of professional consciousness of practical psychologists in the system

- of higher education. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: In-t psykholohiyi im. H.S.Kostyuka APN Ukrayiny [in Ukrainian].
- Shopengauer, A. (2015). *Aphorisms of worldly wisdom (collection)*. Moscow: Eksmo [in Russian].
- Yung, K. (n.d.). *The functions of consciousness*. <http://www.galactic.org.ua/clovo/p-c-3.htm> [in Russian].
- Chalmers, D. J. (1996). *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Nataliia Akimova

*Doctor of Psychological Science, Associate Professor of General Training and Social Work
Kropivnitsky Institute of State and Municipal Administration
73, Levyt-s'koho Str., Kropivnitsky, 25026*

The "complex problem of consciousness" in its functional aspect is analyzed in the article. The purpose of the article is to structure ideas about the functions of consciousness, to reconcile them, to propose an appropriate classification. To achieve this goal, the following methods and techniques were used: a) deduction; c) analysis; d) synthesis; e) generalization; e) systematization; e) modeling. So the analysis of the popular classification of consciousness functions in psychological literature was represented. Particularly there are the classification of K.G. Jung; L.S. Vygotsky, S.L. Rubinstein, B.G. Ananiev, O.M. Leontiev, O. R. Luria, V.P. Zinchenko, O.V. Petrovsky, R.S.Nemov, G.V. Akopov, O.A. Istomina and V.V. Pavlovsky, O. Skripchenko, L. Dohynska, O. Sergeenkova, O. Stolyarchuk, O. Kokhanova and O. Paseka; O.A. Gulbs, N.F. Sherchenko, A.G. Samoilova). The classifications of consciousness functions in related humanities (philosophy and linguistics) are given for comparison. In general, more than twenty classifications of consciousness functions have been analyzed. The review highlights their advantages and disadvantages. It is concluded that to solve the "complex problem of consciousness" requires first of all well-established communication between scientists, constructive criticism, a well-founded theoretical approach based on generally accepted ideas that have become axioms in psychology. Therefore, on the basis of the analyzed classifications, the author's understanding of the problem is proposed. Consciousness is a level of the psyche that contains evaluations, attitudes and ideals about the world and oneself. The main function of consciousness is reflection (subjective reflection of the objective world), that interact with other components of the psyche and realize by a number of specific functions: empirical (consciousness + perception and consciousness + memory), orientation (consciousness + attention), prognostic (consciousness + thinking), evaluative (consciousness + emotions), psychosomatic (consciousness + body), meaning-making (consciousness + speech) and regulation of behavior (consciousness + will).

Keywords: *consciousness; functions of consciousness; reflection; empirical function; orientation function; prognostic function; estimation function; psychosomatic function; meaning formation; regulation of behavior.*

Акимова Наталья Владимировна

*доктор психологических наук, доцент, доцент кафедры общей подготовки и социальной работы
Кропивницкий институт государственного и муниципального управления
ул. Левитский 73, г. Кропивницкий, Украина, 25026*

В статье рассмотрена «сложная проблема сознания» в ее функциональном аспекте. В общем, проанализировано более двух десятков классификаций функций сознания. На основе критического анализа этих типологий предложена системная классификация с учетом структурной организации психики, согласно которой основной функцией сознания является рефлексия (субъективное отражение объективного мира), она во взаимодействии с другими компонентами психики реализуется рядом конкретизированных функций: эмпирическая, ориентационная, прогностическая, оценочная, психосоматическая, смыслообразующая и регуляция поведения.

Ключевые слова: *сознание; функции сознания; рефлексия; эмпирическая функция; ориентационная функция; прогностическая функция; оценочная функция; психосоматическая функция; смыслообразование; регуляция поведения.*

Надійшла до редакції 11.10.2020